

Euripid: *Medeja*

Redatelj: Oliver Frljić

Premijera: 10. siječnja 2017., Slovensko narodno gledališče u Mariboru, gostovanje na 32. festivalu "Gavelline večeri" u Zagrebu

Foto: Damjan Svec

Katarina Kolega

Krvavi obračun s patrijarhatom

Oliver Frljić među najuspješnijim je redateljima na prostoru bivše Jugoslavije, jedan je od rijetkih naših umjetnika kojega pozivaju i kazališta izvan regije, a taj status nije mu priskrbilo njegovo vješto redateljsko umijeće zahvaljujući kojemu podjednako uzbudljivo postavlja dječje tekstove, komorne intimne komade, komedije te političke predstave i performanse. Najviše su ga proslavile politički angažirane i provokativne autorske predstave koje su se, burnim reakcijama dijele građanstva i pojedinih političkih skupina, širile i izvan zidova kazališne zgrade. Sve je počelo 2008. s *Turbo Folkom* koji je postao kulturna predstava HNK Ivana pl. Zajca iz Rijeke, o njoj se glas proširio i izvan zemlje, a prvu važniju predstavu na međunarodnoj sceni ostvario je u Sloveniji, u slovenskom Mladinskom gledališću gdje je 2010. režirao autorski projekt *Preklet naj bo izdajalec svoje domovine*. Predstava je silno odjeknula u javnosti te su ga kazališta iz Srbije, Bosne i Hercegovine, Njemačke i Poljske pozivala da slične projekte napravi u njihovoj zemlji te izravno, bez uvijanja, s pozornice progovori o važnim političkim i društvenim temama koje se guraju pod tepih. Te su predstave izazvale zanimanje različitih medija, popularizirale su Frljićevo ime i među onima koji kazalište nikada ne posjećuju, bile su popraćene cenzurama i prosvjedima – što im je i bila krajnja namjera. Međutim, Oliver Frljić političan je i vrlo kritičan i kada režira klasične komade – no, oni nikada nisu podigli toliko prašine. Posljednji takav komad jest Euripidova *Medeja* Slovenskog narodnog gledališča u Mariboru koja je gostovala na 32. Gavellinim večerima gdje je dobila nagradu Dr. Branko Gavella za najbolju predstavu.

Prije *Medeje* u Sloveniji je režirao pet predstava – u Slovenskom mladinskom gledališću, osim spomenute *Preklet naj bo izdajalec svoje domovine*, režirao je Feydeaua (*Klistirajmo Srčka*), u ljubljanskom Slovenskom narodnom gledališću postavio je *Božić kod Ivanovih Aleksandera Vvedenskoga*, kranjskoj se publici u Prešernovom gledališću predstavio režijom klasika (Čehovljeve *Tri sestre*) i autorskim projektom (25 671), a početkom 2017. prvi put režira u Slovenskom narodnom gledališću u Mariboru.

Za grčkom tragedijom posegnuo je, barem koliko je meni poznato, nakon dugog vremena. Na svojim profesionalnim počecima, 2006., režirao je Eshilovu *Sedmoricu protiv Tebe* u zagrebačkom

Upravo to čini *Medeja* – igra po muškim pravilima, koristeći se svojom ženskom prirodom kao oružjem.

Teatru &TD. Bila je to komorna, eksperimentalna i dijelom interaktivna predstava. Frlijić je tada istraživao odnose moći te prezentacije političkog mehanizma i kazališne (re)prezentacije. Zanimljivo je da je tada promijenio rodne identitete Eshilovim likovima, dodijelivši uloge sedmorice muškaraca glumicama, a u odabrane dijelove tragičnog teksta umetao je Brechtove i svoje rečenice, vjerojatno i razne druge tekstove. *Sedmoricu protiv Tebe* mnogi smatraju njegovim mladenačkim pokušajima, pamti je isklju-

Tu je čud i moć Nataša Matjašec Rošker snažno isijavala s pozornice na gledalište što je prepoznato i na Gavellinim večerima

čivo kazališna publika, dok će dvije godine kasnije, 2008., prvi skandal društvenih i političkih razmjera izazvati Euripidovim *Bakhama* na Splitskom ljetu. Služeći se fragmentima tragedije, snažnim je slikama i sim-

bolima progovorio o zataškanim stranama Domovinskog rata, zločinima koje su činili visoki pripadnici Hrvatske vojske što je izazvalo oštre reakcije dijela javnosti koje je tražilo otkazivanje predstave. *Bakhe* će se po tome pamtili kao prva u nizu njegovih poznatih kontroverznih predstava. Zanimljivo je da devet godina poslije ponovno bira Euripida i njegovu tragediju o nasilju što ga provodi žena. Riječ je, naravno, o *Medeji*.

Za razliku od *Bakhi* koje su bile izgrađene od snažnih simbola i uznemirujućih slika (poput sirovoг mesa), te koje su vrvjele referencama iz stvarnosti – od vreća za smeće na kojima su bila napisana imena Aleksandre Zec i Milana Levara preko zvučnih izvješća sa suđenja za ratne zločine u Lori do Sanaderova govora na splitskoj Rivi 2001. – čija je namjera i bila izazvati polemične rasprave povišenih tonova nakon kazališne predstave, *Medeja* o političkom trenutku govori isključivo putem klasika, bez izravnih aluzija na protagoniste naše stvarnosti. Budući da strasti i dalje podižu predstave poput *Našeg nasilja* i *vašeg nasilja* (koja nakon prosvjeda na ovogodišnjim Marulićevim danima još odjekuje u domaćim krugovima), kontroverzni redatelj mogao se slobodno prepustiti klasičnoj, manje provokativnoj režiji koja neće izazivati lavine bijesa izvan kazališnog prostora i neće se proširiti na društvene i medijske performanse.

U suradnji s dramaturgom Euripidovu *Medeju* skraćuje, ukida korske dijelove, no vjerno prenosi gotovo sve dijaloge koji u reduciranom dramaturškom ruhu govore o snazi žene i rušenju patrijarhata. Samim odabirom teme te zanimanjem za žensku psihologiju Euripid je bio daleko ispred svoga vremena, ženskoj je ličnosti dao na svoj način novu vrijednost, koja dotada nije bila postignuta. Frlijićeva vizija *Medeje*, međutim, razlikuje se od grčkoga tragičara. Euripidova *Medeja* svoj krvoločni pohod počinje nošena vihorom osvetničke strasti, njome potpuno vladaju emocije, povrijeđena je i slomljena od jada, a prije umorstva djece suočava se s unutrašnjim sukobom između majčinskih osjećaja i donesenih odluka. Dramaturg Goran Injac oslobađa je patetičnih Euripidovih monologa u kojima jauče nad svojim položajem prevarene i izdane žene; u Frlijićevu uprizorenju nema ni sentimentalnog oprostaja s djecom, njezin susret s njima u predstavi gotovo da i ne postoji, ali zato Jazonu jasno i glasno daje do znanja da mu je više puta spasila život te da je lakše ratovati, nego radati. "*Od sveg što diše i što ima razuma, mi žene smo stvorenja najnesretnija*"¹, neprestano ponavlja s namjerom da se tome konačno stane na kraj. Sve je to Euripid zapisao, no način na koji se tekst izgovara i repeticije pojedinih rečenica, pokazuju njezin otpor prema nepravednom i nepovoljnom položaju žene u društvu – a upravo je to politička tema, danas vrlo aktualna, o kojoj Frlijić s kazališnih dasaka želi progovoriti. "*Jedna od prvih meta konzervativne revolucije koja tresu Hrvatsku, ali i niz drugih europskih zemalja, bila su ženska prava.*"², ističe u razgovoru za Hinu. "*U Hrvatskoj vidimo cijeli niz inicijativa – počevši od udruge Vigiliare, preko Brune Esh, Ladislava Ilčića iz udruge Grozd, te nezaobilaznih U ime obitelji i Željke Markić – svi se oni protive ratifikaciji Istanbulske konvencije, čime de facto štite sustav koji u pojedinim slučajevima omogućava nesankcionirano nasilje nad ženama. Dakle, čak i samo taj usko-lokalni kontekst daje puno razloga za postavljanje *Medeje*.*"²

Medeja se opisuje kao luda demonska žena, takvom je vidi i Frlijić, s tom razlikom što on ludim i demonskim smatra čitav politički (i patrijarhalni) sustav koji ju je svojim nepravdama, ugnjetavanjima, izdajama pretvorio u stroj za ubijanje. "*Činjenica je da mi iz naše eurocentrične vizure puno promptnije reagiramo na vidljivo, fizičko nasilje*

Foto: Damjan Švarc

Frljićeva Medeja, za razliku od Richarda ili Macbetha, ne ubija iz egoističnih interesa želje za moći, nego iz potrebe da mijenja svijet iz korijena, svijet u kojemu otkako postojimo vladaju muškarci.

³ljiva.³, napomenuo je redatelj u spomenutom razgovoru.

Medeja, međutim, nije samo žena od koje se očekuje da šutke podnosi izdaju, preljub i progonoštvu, ona je i barbarka nedostojna iste helenske krvi koja ključa u Jazonovim žilama. Tu se ne radi samo o rodnoj diskriminaciji, nego i o diskriminaciji na nacionalnoj osnovi jer kao strankinja, nema pravo glasa. Ne čudi stoga što Frljićeva Medeja odlučno pjeva *Internacionalu* – unatoč svim preprikama ona se, revolucionarnim prkosom i strašću, bori za slobodu i ravnopravnost. A sloboda, uči nas povijest, traži žrtve i mnogo prolivene krvi – neprijateljske, ali i vlastite. Revolucija jede svoju djecu.

U trenutku pobune, uglađeni tlačitelji u odijelima počinju na nju gledati kao na zvijer koju treba pogubiti. A zvijeri su zapravo svi – poručuje nam Frljić već u prvom prizoru u kojemu se iz mraka naziru jedino lica likova izobličena u groteskne i zaborne maske. Da bi se u tom zvjerinjaku preživjelo, treba biti sjajan strateg koji će dobro taktizirati, navući masku žrtve i igrati prljavo. Upravo to čini Medeja – igra po muškim pravilima, koristeći se svojom ženskom prirodom kao oružjem. Euripid se pritom ne priklanja površnim rješenjima u kojima se žena za postizanje ciljeva koristi tjelesnim atributima, seksualnom privlačnošću ili slatkim ženskom dopadljivošću, kao što to čine Saloma ili Judita. Medeja uništava svoje protivnike mudrom psihološkom igrom – Kreont pada na njezinu majčinsku brigu o djeci, a Egej, koji silno želi imati djecu, na njezinu plodnost.

Nataša Matjašec Rošker izvrsno je dočarala bogatu lepezu Medejina karaktera i osjećaja – ona je podjednako cinična i dostojanstvena, racionalna i proračunata, osjećajna i eksplozivna i, ono što je najvažnije, vrlo ponosna i

nad ženama, ali uglavnom zaboravljamo na sustav koji to nasilje omogućava i normalizira, kao i ono nevidljivo, strukturalno nasilje gdje je rodna diskriminacija institucionalizirana i nevid-

superiornija od bilo kojeg muškarca. Ona je suvremena, samostalna žena koja zna što hoće i zna kako to dobiti, a svima jasno daje do znanja: "Nek nitko me ne drži slabom, plašljivom, ni krotkom, tihom: sasvim druga ja sam čud"⁴

Tu je čud i moć Nataša Matjašec Rošker snažno isijavala s pozornice na gledalište što je prepoznato i na Gavelliniim večerima gdje je dobila nagradu za najbolju glumicu jer, kako piše u obrazloženju prosudbene komisije: "Usprkos snažnim obratima njenog točno strukturiranog govora, koji se s lakoćom preljeva u tijelo, ili mu se suprotstavlja, njeno utonuće u senzibilnost uzrokuje potresno otrežnjenje. Medeja postaje lik koji sve prožima, za kojeg neprestano imamo osjećaj da je istovremeno strastan iznutra i radikalno izvanjski – ona sebe gleda izvana i cinično se smije naporima glumice."

Muški su likovi slabiji koji je se boje. Dominantni su jedino zahvaljujući patrijarhalnom poretku, imaju političku moć i potrebna sredstva da je unište, no zapravo su inferiorni. Kreont, svjestan da mržnja ima razornu moć, ne krije svoj strah i želi je ukloniti prije nego što učini kakvo zlo. Smiješnu plašljivost moćnog vladara, koji se smatra blagim, u tumačenju te uloge sjajno je istaknuo Peter Boštjančič. Davor Herga kao Egej sugestivno je pokazivao seksualnu žudnju ostarjelog kralja prema mlađoj i plodnoj Medeji, a životinjski naгон prisutan je u najvećem slabiju Jazonu kojeg je tumačio Branko Jordan.

Srčanost i hrabrost, što se smatraju odlikama muškog principa, jedino pokazuje Medeja. Njezin muško-ženski dualitet kostimom izvrsno naznačuje kostimografkinja Sandra Dekanić – ispod bijele vjenčanice, odjevena je u hlače muškog kroja, iste kakve imaju svi ostali, jer da bi porazio protivnike, moraš postati jedan od njih. Bijela vjenčanica simbol je nevinosti i čistoće, nosi je jedino Medeja, ostali su svi u poslovnim crnim odijelima, čak i dadilja. Iza tih odijela i osmijeha skrivaju se mnoge smicalice, diplomatske laži i pokvarena politička nadigravanja. Hipokriziju tog vladajućeg miljea posebno naglašava i Igor Pauška scenografijom - komadima namještaja omanim u svjetlacu celofan koji asocira na dvije izreke: "govno zamotano u celofan manje smrdi" – misle oni koji ga motaju, a narod zna da "govno zamotano u celofan ostaje govno". Kolikogod za ovaj tekst zvuče neprikladno, čini mi se da se te izreke skrivaju u scenografskoj simbo-

lici kao neizgovoreni Frljićev komentar – sigurna sam da bi u nekim drugim predstavama njegovi glumci to izgovorili, ali Medeju tka isključivo od Euripidovih riječi, a sve je ostalo upisano u tekstu izvedbe, vokabularom scenografskih i kostimografskih rješenja, odabirom glazbe, pokretom i glumačkom interpretacijom.

Bjelina vjenčanice mora se zaprljati krvlju kako bi se makijavelističkim putem stiglo do cilja - jer za Medeju, kao i za sve ostale protagoniste, cilj opravdava sredstvo. Jazon želi dobiti kraljevstvo pa beščutno ostavlja Medeju i ženi se kraljevom kćeri, Kreont progoni Medeju i njezinu djecu s ciljem da se riješi ljubomorne i opasne strankinje, Medeja ih sve ubija kako bi uspostavila novi društveni poredak. Put do vlasti popločan je mnogim odrubljenim glavama, a prema vrhu lokva krvi sve je dublja što je najbolje pokazao Shakespeare u svojim tragedijama. Frljićeva Medeja, za razliku od Richarda ili Macbetha, ne ubija iz egoističnih interesa želje za moći, nego iz potrebe da mijenja svijet iz korijena, svijet u kojemu otkako postojimo vladaju muškarci. Zato ona, makar to Euripid nije napisao, ubija i Egeja i Jazona. Na životu ostavlja jedino dadilju, muški rod potpuno istrebljuje, a njihovi leševi postaju joj lutke kojima konačno može manipulirati po svojoj volji. U tom sablasnom plesu smrtnih dodira potpuno je obuzima demonsko ludilo te svoje sinove ubija na najokrutniji mogući način. Euripid je šokirao svoju javnost samom temom čedomorstva. Frljić računao na to da priču u publici svi znaju, svjestan je, stoga, da ubojstvo djece neće nikoga iznenaditi ni šokirati. No, on upravo uspijeva to učiniti brutalnim načinom na koji ih Medeja ubija – cigaretom pali njihove oči na kazališnom plakatu. Ako smo dosad i bili na njezinoj strani i opravdavali umorstva kao nužan politički čin za izgradnju novog doba, moramo se pitati zašto najviše muči i zlostavlja one koji su bespomoćni i slabi, jedine koji su na njezinoj strani. Na prvi pogled predstava bi se mogla tumačiti kao svojevrsan feministički manifest, no zbunjujuća je i uznemirujuća ta antiutopijska slika buduće vladavine okrutnih žena. Medeja nije oličjenje celofanog principa kojeg resi mudrost, ljubav i jasna vizija izražena kroz osjećanja i želje, stoga njezina agresivna eliminacija muškog roda ne donosi bitnu promjenu. Uloga kazališta i umjetnosti općenito čini mi se da se te izreke skrivaju u scenografskoj simbo-

ti pitanja koja bismo radije da ostanu skrivena – u ovoj predstavi, čini mi se da ne propituje samo položaj žene u suvremenom društvu, nego i ženski revanšizam: što bi se moglo dogoditi ukoliko bi žene, slijedeći etiku patrijarhata, na agresiju odgovarale istom mjerom i u tome išle do kraja. Pitanje koje ostavlja otvorenim jest: kakvu će budućnost izgraditi Medeja?

S obzirom na to da je redateljeva kazališna i izvankazališna opsesija, kako ističe u Hininom intervjuu, "suvremeni europski fašizam"⁵, budućnost nimalo ne izgleda svijetlo. Medeja iza zavjese s koje teku slapovi krvi susreće pojave u bijelim jarčevim kožusima i jarčevim lubanjama što podsjećaju na grčke tragose. Makar kraj nudi mnoge puteve za interpretaciju, najizvjesnije mi je da njihova nijema pojava zlogomk proriče novu svjetsku tragediju.

U tom je smislu Frljićeva Medeja ponovno vrlo uznemirujuća i upečatljivo apokaliptična, "brutalna kazališna interpretacija koja izaziva trnce", stoji u obrazloženju nagrade "Dr. Branko Gavella"

Predstava nudi uistinu mnogo materijala za razmišljanje i ozbiljno raspravljanje o tome u kojem smjeru idemo. Stručna prosudbena komisija 32. Gavellinih večeri ocijenila ju je kao "visokokvalitetni proizvod suvremenog kazališnog pisma gdje se poetičnost izjave prikazuje više kroz vizualno-osjetilno suživiljenje kazališnih elemenata".

Unatoč tome, sigurna sam da širi društveni i politički krugovi za nju nisu čuli, nije ni silno odjeknula u medijima, čega je, vjerujem, svjestan i angažirani redatelj Oliver Frljić. Stoga ne sumnjam da će osjećaje te ciljane publike u skorijoj budućnosti ponovno uzburkati eksplicitnijim kazališnim sadržajem.

¹ Euripid: *Medeja*, U: *Eshil, Sofoklo, Euripid: Grčke tragedije*, priredio Zdenko Dukar, preveli: Zdenko Dukar i Koloman Roc, Mozaik knjiga, 2007, str. 267.

² <https://www.tportal.hr/kultura/clanak/oliver-frljic-o-svojoj-najradikalnijoj-predstavi-kukavicama-u-hrvatskoj-i-opsesiji-faszizmom-foto-20171012>

³ Isto.

⁴ Euripid: *Medeja*, U: *Eshil, Sofoklo, Euripid: Grčke tragedije*, priredio Zdenko Dukar, preveli: Zdenko Dukar i Koloman Roc, Mozaik knjiga, Zagreb, 2007., str. 288.

⁵ Isto.